অধ্যায় ৬ ঃ সাভাৰকাৰ

অধ্যায় গাঁথনি

৬.১ উদ্দেশ্য
৬.২ পৰিচয়
৬.৩ প্ৰাৰম্ভিক জীৱন আৰু তেওঁৰ ৰচনা
৬.৪ হিন্দুত্বৰ ধাৰণা
৬.৫ সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে সাভাৰকাৰ
৬.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলো
৬.৭ অধিক জানিবলৈ
৬.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান
৬.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৬.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰাৰ পিছত শিক্ষাৰ্থীসকলে—

- সাভাৰকাৰৰ জীৱন আৰু অৱদান বুজি পাব।
- সাভাৰকাৰৰ 'হিন্দুত্ব' ধাৰণাটো ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।
- সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে সাভাৰকাৰৰ ভূমিকাটো পৰীক্ষা কৰিব পাৰিব।

৬.২ পৰিচয়

বিনায়ক দামোদৰ সাভাৰকাৰ, যিজনক সাধাৰণতে "বীৰ সাভাৰকাৰ" বুলি জনা যায়, ভাৰতীয় জাতীয়তাবাদৰ ইতিহাসত এজন গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তিত্ব আছিল। তেওঁক এজন স্বাধীনতা সংগ্ৰামী, ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ, লেখক আৰু সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে স্মৰণ কৰা হয়। তেওঁৰ ধাৰণাসমূহে আধুনিক ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক চিন্তাত দীঘলীয়া প্ৰভাৱ পেলাইছে। সাভাৰকাৰৰ নাম বিশেষকৈ এনে এক পৃথক জাতীয়তাবাদী মতবাদৰ বিকাশৰ সৈতে জড়িত, যি সাংস্কৃতিক পৰিচয়, ঐক্য আৰু সামাজিক সংহতিক বিশেষ গুৰুত্ব দিয়ে।

সাভাৰকাৰৰ অৱদান কেৱল ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনত তেওঁৰ অংশগ্ৰহণতেই সীমাবদ্ধ নহয়। নিজৰ লেখা, ভাষণ আৰু সংস্কাৰমূলক কাৰ্যকলাপৰ জৰিয়তে তেওঁ ৰাষ্ট্ৰীয়তাৰ সাংস্কৃতিক ভেটি নিৰ্ধাৰণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল আৰু সমাজৰ ভিতৰত থকা অন্তৰ্গত সামাজিক বিভাজনসমূহ সমাধান কৰাৰ বিষয়েও মনোযোগ দিছিল। তেওঁৰ চিন্তাধাৰাত ৰাজনৈতিক সক্ৰিয়তা, বৌদ্ধিক সম্পৃক্ততা আৰু সামাজিক সংস্কাৰৰ প্ৰতি গভীৰ চিন্তা একেলগে প্ৰতিফলিত হয়।

এই অধ্যায়ত সাভাৰকাৰৰ ভাবাদৰ্শমূলক অৱদানসমূহৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে, বিশেষকৈ তেওঁৰ 'হিন্দুত্ব' ধাৰণাৰ লগতে এজন সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে কৰা তেওঁৰ প্ৰচেষ্টাসমূহ। এইবোৰৰ জৰিয়তে আধুনিক ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰাৰ বিকাশত তেওঁৰ স্থান বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।

৬.৩ প্ৰাৰম্ভিক জীৱন আৰু তেওঁৰ ৰচনা

সাভাৰকাৰৰ জন্ম ১৮৮৩ চনত হৈছিল আৰু তেওঁ "বীৰ সাভাৰকাৰ" নামেৰে পৰিচিত আছিল। তেওঁ এজন প্ৰতিশ্ৰুতিবদ্ধ ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদী, বিপ্লৱী আৰু ভাৰতৰ এজন প্ৰখ্যাত স্বাধীনতা সংগ্ৰামী হিচাপে স্মৰণীয়।

বিশেষকৈ, দেশত সামৰিক মনোভাৱযুক্ত হিন্দু চিন্তাধাৰাৰ পুনৰুজ্জীৱনত তেওঁ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰেৰণা হিচাপে ধৰা হয়।

বিংশ শতাব্দীৰ আৰম্ভণিৰ দশকসমূহত সাভাৰকাৰ শিক্ষাৰ বাবে ইংলেণ্ডলৈ গৈছিল। সেই সময়ছোৱাত তেওঁ ভাৰতীয় বিপ্লৱীসকল যেনে মাদাম কামা, লালা হৰ দয়াল আৰু মদন লাল ধিংগ্ৰাৰ সৈতে সংযোগ স্থাপন কৰে আৰু নিজেও সক্ৰিয়ভাৱে বিপ্লৱী কাৰ্যকলাপত অংশগ্ৰহণ কৰে। ১৯১০ চনত তেওঁক গ্ৰেপ্তাৰ কৰি "বিপজ্জনক ৰাজ্যিক বন্দী" হিচাপে ভাৰতলৈ অনা হয়। যাত্ৰাৰ সময়ত তেওঁ ষ্টিমাৰৰ পৰা পলাই গৈ এটা ফৰাচী জাহাজলৈ সাঁতুৰি গৈছিল, যি ফৰাচী আইনৰ অধীনত আছিল। ৰাজনৈতিক বন্দী হিচাপে ফৰাচী আইনৰ সুৰক্ষা বিচাৰি তেওঁ ব্ৰিটিছৰ আটক অবস্থা মানিবলৈ অস্বীকাৰ কৰে। পাছত এই বিষয়টো দ্য হেগস্থিত স্থায়ী সালিশি আদালতত উত্থাপন কৰা হয়, যিয়ে তেওঁৰ বিপক্ষে ৰায় দিয়ে। শেষত ব্ৰিটিছ চৰকাৰে তেওঁক পঞ্চান্ন বছৰৰ কাৰাদণ্ড প্ৰদান কৰে। তেওঁ আন্দামানৰ চেলুলাৰ জেলত চৈধ্য বছৰ আৰু ৰত্নাগিৰিত আন চৌদ্দ বছৰ কাৰাবাস কৰি ১৯৩৭ চনত মুক্তি লাভ কৰে।

মুক্তিৰ পিছত সাভাৰকাৰ প্ৰথমে ডেমোক্ৰেটিক স্বৰাজ পাৰ্টিত যোগদান কৰিছিল, যি বাল গংগাধৰ তিলকৰ সৈতে সম্পৰ্কিত আছিল। পিছলৈ তেওঁ হিন্দু মহাসভাৰ এজন মুখ্য নেতালৈ পৰিণত হয় আৰু সংগঠনটোত এক পথপ্ৰদৰ্শক শক্তি হিচাপে কাম কৰে। তেওঁ নিজৰ বিপ্লৱী উদ্যম আৰু দৃঢ় ইচ্ছাশক্তিক সংগঠনটোৰ ভিতৰত সঞ্চাৰ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

সাভাৰকাৰ এজন প্ৰভাৱশালী লেখক আৰু ভাষণকাৰীও আছিল। তেওঁৰ মুখ্য ৰচনাসমূহৰ ভিতৰত আছে —

a) The Indian War of Independence',
b) History of the Sikhs,
c) The Life of Mazzini,
d) Hindu Pad-Padshahi,
e) Hindutva,
f) Hindu Rashtra Darshan আৰু
g) An Echo from Andamans

বিশেষকৈ 'হিন্দুত্ব' আৰু 'হিন্দু ৰাষ্ট্ৰ'ৰ ধাৰণা গঠন আৰু স্পষ্টভাৱে উপস্থাপন কৰাৰ বাবে তেওঁ বিশেষভাৱে পৰিচিত।

৬.৪ হিন্দুত্বৰ ধাৰণা

সাভাৰকাৰে নিজৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ Hindutva: Who is a Hindu? (১৯২৩)ত হিন্দুত্বৰ ধাৰণা স্পষ্টভাৱে উপস্থাপন কৰিছিল। এই গ্ৰন্থত সাভাৰকাৰে হিন্দুত্ব আৰু হিন্দুধৰ্মৰ মাজত পাৰ্থক্য স্পষ্ট কৰে। তেওঁৰ মতে হিন্দুত্বৰ ধাৰণা হিন্দুধৰ্মৰ সাধাৰণ বুজাবুজিতকৈ বহল। তেওঁ কৈছিল যে হিন্দুধৰ্ম মূলতঃ হিন্দু ধৰ্মীয় ব্যৱস্থা, যাৰ ভিতৰত ঈশ্বৰ-তত্ত্ব আৰু ধৰ্মীয় মতবাদসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত থাকে। কিন্তু হিন্দুত্ব কেৱল হিন্দুসকলৰ ধৰ্মীয় বিশ্বাসতেই সীমাবদ্ধ নহয়; ইয়াত তেওঁলোকৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু ভাষাগত জীৱনৰ দিশসমূহো অন্তৰ্ভুক্ত থাকে।

নিজৰ এই গুৰুত্বপূৰ্ণ গ্ৰন্থ Hindutva: Who is a Hindu? (১৯২৩)ত সাভাৰকাৰে এইদৰে উল্লেখ কৰিছিল- "হিন্দুধৰ্মে মৃত্যুৰ পিছৰ জীৱনৰ মুক্তি, ঈশ্বৰৰ ধাৰণা আৰু বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক... কিন্তু ভৌতিক আৰু ধৰ্মনিৰপেক্ষ দিশৰ ক্ষেত্ৰত হিন্দুসকল একে সংস্কৃতি, একে ইতিহাস, একে ভাষা, একে দেশ আৰু একে ধৰ্মৰ দ্বাৰা আবদ্ধ এক জাতি।"

হিন্দু কোন?

সাভাৰকাৰৰ মতে, হিন্দু বুলি সেইজন লোকক বুজায় যিয়ে সিন্ধু নদীৰ পৰা সাগৰলৈকে বিস্তৃত এই ভাৰতভূমি (ভাৰতবর্ষ)ক নিজৰ 'পিতৃভূমি' (Pitribhumi) আৰু লগতে 'পুণ্যভূমি' (Punyabhumi) বুলি গণ্য কৰে; অর্থাৎ যি ভূমি তেওঁৰ ধর্মৰ জন্মভূমি।

সাভাৰকাৰৰ হিন্দুত্বৰ ধাৰণাৰ এটা গুৰুত্বপূর্ণ উপাদান হৈছে 'সাংস্কৃতিক ঐক্যৰ ধাৰণা' । তেওঁৰ মতে, ভাৰতৰ সেইসকল মানুহ যিসকলে একে সভ্যতা, ঐতিহ্য আৰু ঐতিহাসিক স্মৃতি ভাগ-বতৰা কৰে, তেওঁলোকেই একেটা জাতি গঠন কৰে। তেওঁ বিভিন্ন অঞ্চল আৰু ভাষাৰ মাজতো হিন্দুসকলক একত্রিত কৰি ৰখা প্রতীক, পৌৰাণিক কাহিনী, মহাকাব্য, বীৰ ব্যক্তিত্ব আৰু পৰম্পৰাসমূহৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিল। সাভাৰকাৰৰ মতে, এই সাংস্কৃতিক সংহতি, ৰাজনৈতিক ঐক্য আৰু জাতীয় শক্তিৰ বাবে অতি প্রয়োজনীয়।

সাভাৰকাৰে ঐতিহাসিক চেতনাৰ গুৰুত্বও বিশেষভাৱে উল্লিখিত কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, ভাৰতৰ ইতিহাস মূলতঃ বিদেশী আক্রমণৰ বিৰুদ্ধে নিজৰ সভ্যতা ৰক্ষা কৰাৰ বাবে হিন্দুসকলৰ এক অবিৰাম সংগ্রাম। ইতিহাসৰ এই ব্যাখ্যাই একেলগে সামূহিক গৌৰৱৰ অনুভূতি জাগ্রত কৰাৰ লগতে জাতীয় পুনৰুত্থানৰ বাবে হিন্দুসকলৰ সংহতি আৰু সংগঠনৰ আহ্বানো জনায়।

হিন্দুত্বৰ আন এটা গুৰুত্বপূর্ণ দিশ হৈছে ইয়াৰ 'ধর্মনিৰপেক্ষতা' আৰু 'ৰাজনৈতিক স্বৰূপ'। সাভাৰকাৰে হিন্দুত্বক কোনো 'ধর্মীয় মতবাদ' (theological doctrine) হিচাপে ব্যাখ্যা কৰা নাছিল; বৰঞ্চ ইয়াক ৰাষ্ট্র নির্মাণৰ লক্ষ্যৰে গঢ়ি তোলা এটা "সামাজিক-ৰাজনৈতিক আদর্শ" হিচাপে উপস্থাপন কৰিছিল। তেওঁ বাহ্যিক বিপদৰ সন্মুখীন হ'বলৈ আৰু এটা শক্তিশালী, ঐক্যবদ্ধ জাতি গঢ়ি তুলিবলৈ হিন্দু সমাজৰ সংগঠন আৰু সামৰিকীকৰণৰ পক্ষে মত প্রকাশ কৰিছিল।

সাভাৰকাৰৰ মতে, হিন্দুসকল এটা জাতি হিচাপে সাংস্কৃতিক আৰু স্বাভাৱিক (organic) ঐক্যত আবদ্ধ। তেওঁৰ দৃষ্টিত হিন্দুত্ব কেৱল হিন্দুসকলৰ আধ্যাত্মিক বা ধর্মীয় অভিজ্ঞতাকেই নুবুজায়; ই তেওঁলোকৰ সমগ্র জীৱনধাৰা, আশা-আকাঙ্খা আৰু আদর্শসমূহৰ মূল উপাদানসমূহকো অন্তর্ভুক্ত কৰে। ই সমগ্র হিন্দু জাতিৰ চিন্তা আৰু কার্যকলাপৰ সকলো ৰূপকো সামৰি লয়। সাভাৰকাৰে হিন্দুসকলৰ সাংস্কৃতিক উৎকৃষ্টতাৰ ওপৰত বিশ্বাস ৰাখি হিন্দুৰ পুনৰুত্থানৰ বাবে এক জোৰদাৰ আহ্বান জনাইছিল।

সাভাৰকাৰে নিজৰ 'স্বৰাজ্য'ৰ ধাৰণাকো হিন্দুত্বৰ সৈতে সম্পর্কিত কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, যি স্বৰাজ্য হিন্দু শিক্ষনৰ পৰা বিচ্ছিন্ন হৈ পৰে, তেনে স্বৰাজ্য কাগজত লিখা মূল্যতেও যোগ্য নহয়। তেওঁৰ যুক্তি অনুসাৰে, যদি স্বৰাজ্য লাভ কৰাটো হিন্দুত্বৰ অপমান আৰু ক্ষতিৰ বিনিময়ত হয়, তেন্তে সেয়া হিন্দুসকলৰ বাবে আত্মঘাতী হ'ব।

সাভাৰকাৰৰ হিন্দুত্বৰ ধাৰণাই ভাৰতীয় ৰাষ্ট্রীয়তাক সাংস্কৃতিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা ব্যাখ্যা কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল, য'ত হিন্দু পৰিচয়ক জাতীয় পৰিচয়ৰ সৈতে সমার্থক ৰূপে দেখা গৈছিল। তেওঁৰ এই ধাৰণাই পিছলৈ উদ্ভৱ হোৱা হিন্দু ৰাষ্ট্রীয়তাবাদী আন্দোলনসমূহৰ বাবে এক আদর্শগত ভেটি স্থাপন কৰে আৰু আজিও ভাৰতৰ সমসাময়িক ৰাজনৈতিক আলোচনাত ইয়াৰ প্রভাৱ অব্যাহত আছে।

হিন্দু ৰাষ্ট্রৰ ধাৰণা

সাভাৰকাৰৰ মতে, হিন্দুস্থানত হিন্দুসকলেই এটা জাতি; আন মানুহসকল কেৱল সংখ্যাগতভাৱে কিছু সম্প্রদায়, অর্থাৎ সংখ্যালঘু। সামগ্রিকভাৱে ক'লে, সাভাৰকাৰে হিন্দু ৰাষ্ট্রৰ ধাৰণাৰ ভিত্তি হিচাপে হিন্দুৰ তিনিটা মূল বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰিছিল—

(ক) ভৌগোলিক সত্তা (ৰাষ্ট্র / Rashtra):

এজন হিন্দু সিন্ধু নদীৰ পৰা ব্রহ্মপুত্রলৈকে আৰু হিমালয়ৰ পৰা কেপ কোমোৰিনলৈকে বিস্তৃত ভৌগোলিক

অঞ্চলৰ সৈতে আবেগিকভাৱে সংযুক্ত থাকে।

(খ) জাতিগত সত্তা (জাতি / Jati):

এজন হিন্দুৱে সেই জাতিৰ ৰক্তধাৰা উত্তৰাধিকাৰী হিচাপে লাভ কৰে, যাৰ প্ৰথম স্পষ্ট উৎস বৈদিক যুগৰ সপ্ত-সিন্ধুৰ হিমালয়ীয় অঞ্চলত অনুসৰণ কৰিব পাৰি। ইয়াৰ অৰ্থ হৈছে, শতাব্দীৰ পৰ শতাব্দী ঐতিহাসিক অস্তিত্বৰ মাজেৰে হিন্দুসকলে কিছুমান বিশেষ জাতিগত বৈশিষ্ট্য বিকাশ কৰিছে, যিয়ে তেওঁলোকক জার্মান, চীনা বা ইথিওপীয় জাতিৰ দৰে আন জাতিসমূহৰ পৰা পৃথক কৰে।

(গ) সাংস্কৃতিক সত্তা (সংস্কৃতি / Samskriti):

এজন হিন্দুৱে হিন্দু সংস্কৃতি আৰু সভ্যতাৰ ওপৰত গৌৰৱ অনুভৱ কৰে, যি তেওঁলোকৰ সাধাৰণ শিল্প, সাহিত্য আৰু আইনী সৃষ্টিসমূহত প্ৰকাশ পাইছে; লগতে সাধাৰণ আচাৰ-অনুষ্ঠান, উৎসৱ আৰু বিভিন্ন ধৰণৰ আনন্দ-উৎসৱতো ই প্ৰকাশ পায়। এই ক্ষেত্ৰত, হিন্দুসকলক সেইসকল মুছলমান আৰু খ্ৰীষ্টান ধৰ্মলৈ ৰূপান্তৰিত লোকসকলৰ পৰা পৃথক কৰা যায়, যিসকলে এতিয়া হিন্দু সংস্কৃতিত বিশ্বাস নকৰে।

সাভাৰকাৰৰ, 'হিন্দু ৰাষ্ট্ৰৰ ধাৰণা'ৰ পৰা 'হিন্দু ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদ'ৰ ধাৰণাৰ উদ্ভৱ হয়। ইয়াত হিন্দুসকলৰ মাজত ঐক্য স্থাপন কৰাৰ বাবে এক কাৰ্যসূচী অন্তৰ্ভুক্ত থাকে। হিন্দু সমাজৰ বিভিন্ন উপসম্প্ৰদায়ৰ মাজত থকা সকলো বাধা দূৰ কৰিব লাগিব বুলি তেওঁ মত প্ৰকাশ কৰিছিল। হিন্দু শক্তিৰ সংহতিৰ বাবে সাভাৰকাৰে দৃঢ়ভাৱে 'আন্তঃজাত বিবাহ' আৰু 'আন্তঃজাত আহাৰ গ্ৰহণ'ৰ সমৰ্থন কৰিছিল। তেওঁ এক প্ৰকাৰৰ 'সৰ্বহিন্দু ঐক্য' (Pan-Hinduism) গঢ়ি তোলাৰ চেষ্টা কৰিছিল। তেওঁৰ বিশ্বাস আছিল যে হিন্দু শক্তি ব্ৰিটিছ ঔপনিৱেশিক শাসনক উৎখাত কৰিবলৈ সম্পূৰ্ণৰূপে সক্ষম।

হিন্দু জাতিৰ স্বভাৱ সম্পৰ্কে মন্তব্য কৰি সাভাৰকাৰে যুক্তি আগবঢ়ায় যে হিন্দুসকলৰ প্ৰাচীন আৰু আধুনিক ইতিহাস একে। তেওঁলোকৰ বন্ধু আৰু শত্ৰুও একে। তেওঁলোক জাতীয় হতাশাও একে আৰু জাতীয় আশা আকাংক্ষাও একে। তেওঁলোকক একে 'পিতৃভূমি' আৰু 'পুণ্যভূমি'ৰ আটাইতকৈ ঘনিষ্ঠ, পবিত্ৰ আৰু স্থায়ী বন্ধনে একত্ৰিত কৰি ৰাখিছে।

সাভাৰকাৰৰ মতে, হিন্দুস্থান হিন্দুসকলৰ বাবে এক বিশেষ আকৰ্ষণ আৰু গুৰুত্ব বহন কৰে। ইয়াৰ কাৰণ কেৱল ইয়াৰ অনন্য ভৌগোলিক বৈশিষ্ট্যঞ্জয নহয়; ৰৰঞ্চ এই ভূমিৰ মাটি, শিল, গছ-গছনি আৰু প্ৰকৃতিৰ সৈতে থকা তেওঁলোকৰ গভীৰ আবেগিক সম্পৰ্ক। হিন্দুস্থান হিন্দুসকলৰ বাবে বিশেষ স্থান, কাৰণ এই দেশ তেওঁলোকৰ 'পিতৃভূমি' আৰু 'পুণ্যভূমি'; ইয়াৰ ইতিহাসেই তেওঁলোকৰ ইতিহাস, আৰু ইয়াৰ উত্থান-পতনৰ সৈতে তেওঁলোকৰ উত্থান-পতনো ওতপ্ৰোতভাৱে জড়িত।

সাভাৰকাৰৰ মতে, 'হিন্দু ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদ' মানবতা বা বিশ্বভ্ৰাতৃত্বৰ ধাৰণাৰ বিপৰীতে নহয়। তেওঁৰ বিশ্বাস আছিল যে নিজৰ দেশৰ প্ৰতি প্ৰেম মানবজাতিৰ সামগ্ৰিক কল্যাণৰ বাবে সেৱা আৰু উৎসৰ্গা কৰাৰ এটা প্ৰয়োজনীয় পদক্ষেপ। যদিও তেওঁ "সমগ্ৰ পৃথিৱী এখন পৰিয়াল" এই আদৰ্শটো গ্ৰহণ কৰিছিল, তথাপি তেওঁ যুক্তি আগবঢ়ায় যে কোনো এটা সমাজে প্ৰথমে ঐক্যবদ্ধ, শক্তিশালী আৰু আত্মনিৰ্ভৰশীল হ'ব লাগিব, তেতিয়াহে সি বিশ্বজনীন সম্প্ৰীতি স্থাপন কৰাত অৱদান আগবঢ়াব পাৰিব। সেইবাবে তেওঁ 'হিন্দু ঐক্য' আৰু 'জাতীয় শক্তি'ক বিশ্বজনীনতাৰ পথত অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ এক পদক্ষেপ হিচাপে জোৰ দি উল্লেখ কৰিছিল।

তেওঁ সম্পূৰ্ণ বা নিখুঁত 'অহিংসা'ৰ ধাৰণাকো অস্বীকাৰ কৰিছিল, কাৰণ তেওঁৰ মতে কেতিয়াবা দেশক সুৰক্ষিত ৰাখিবলৈ ব্যৱহাৰিক আত্মৰক্ষাৰ প্ৰয়োজন হয়। হিন্দুসকলৰ বাবে হিন্দুস্থান যিহেতু তেওঁলোকৰ 'পিতৃভূমি' আৰু 'পুণ্যভূমি', সেয়ে হিন্দুস্থানৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ প্ৰেম অসীম। এই কাৰণেই ব্ৰিটিছ ঔপনিৱেশিক শাসনৰ জোঁৱাৰ উচ্ছেদ কৰাৰ বাবে চলি থকা জাতীয় সংগ্ৰামত হিন্দুসকলৰ ভূমিকাই বিশেষভাৱে প্ৰাধান্য লাভ কৰিছিল।

৬.৫ সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে সাভাৰকাৰ

হিন্দুত্বৰ প্ৰধান প্ৰচাৰক আৰু এজন বিপ্লৱী ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদী হিচাপে চিনাকি হোৱাৰ লগতে, বিনায়ক দামোদৰ সাভাৰকাৰ এজন সামাজিক সংস্কাৰক আছিল। এই দিশটো গৌনভাৱে পৰিচিত হলেও সমানৰূপে গুৰুত্বপূৰ্ণ। ৰত্নাগিৰি জেলত কাৰাবাসৰ সময়ছোৱা (১৯২৪-১৯৩৭)ত, সাভাৰকাৰে হিন্দু সমাজৰ ভিতৰত গভীৰভাৱে বাস কৰা সামাজিক কুনীতিসমূহ, বিশেষকৈ অস্পৃশ্যতা, জাতিভেদ আৰু সামাজিক বিভাজন, সমাধান কৰিবলৈ নিজৰ জীৱন উৎসৰ্গা কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, হিন্দু সমাজে অভ্যন্তৰীণ সংস্কাৰ আৰু ঐক্যৰ অভাৱৰ বাবে শক্তিশালী আৰু ঐক্যবদ্ধ ৰাষ্ট্ৰলৈ বিকাশ কৰিব পৰা নাছিল। তেওঁৰ কিছু সামাজিক সংস্কাৰমূলক পদক্ষেপৰ ভিতৰত আছে—

অস্পৃশ্যতাৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰাম ঃ

সাভাৰকাৰে হিন্দু সমাজৰ ভিতৰত অস্পৃশ্যতাৰ প্ৰচলনক আটাইতকৈ ক্ষতিকৰ অভ্যাসসমূহৰ ভিতৰত এটাকৈ গণ্য কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, যেতিয়া হিন্দু সমাজৰ কোনো অংশক অশুদ্ধ বুলি গণ্য কৰি ধৰ্মীয় আৰু সামাজিক জীৱনলৈ বাহিৰে থোৱা হয়, তেতিয়া গভীৰ বিভাজন সৃষ্টি হয় আৰু সমাজৰ সামূহিক শক্তি কমি যায়। তেওঁ স্পৃশ্যতাক 'স্ব-আত্মনিৰ্মিত দূৰ্বলতা' বুলি বৰ্ণনা কৰিছিল, কাৰণ ই বাহিৰৰ পৰা অহা চাপৰ দ্বাৰা নহয়, বৰঞ্চ হিন্দুৱে নিজৰ সহ-হিন্দুৰ ওপৰত প্ৰয়োগ কৰিছিল। সাভাৰকাৰে বিশ্বাস কৰিছিল যে, "জাতি-প্ৰীতিৰ দ্বাৰা বিভক্ত সমাজে কেতিয়াও ঐক্য বা জাতীয় শক্তি লাভ কৰিব নোৱাৰিব।"

সেই বাবে সাভাৰকাৰে যুক্তি আগবঢ়াইছিল যে সকলো হিন্দু, জাতি-বিভেদৰ পাৰ্থক্য নিৰ্বিশেষে, একে সাংস্কৃতিক আৰু জাতীয় পৰিচয় ভাগ-বতৰা কৰে, আৰু তেওঁলোকক একে সামাজিক দেশৰ সমান সদস্য হিচাপে গণ্য কৰা উচিত। ৰত্নাগিৰিত থকা সময়ছোৱাত, তেওঁ জাতি-বিভেদৰ বাধাসমূহ দূৰ কৰিবলৈ বিভিন্ন পদক্ষেপ গ্ৰহণ কৰিছিল-

আন্তঃজাত আহাৰ (সহভোজন / Sahabhojan) ঃ

তেওঁ এনেধৰণৰ সমাজিক আহাৰ আয়োজন কৰিছিল য'ত ভিন্ন জাতিৰ মানুহে একেলগে বহি খায়। এনে সমাজত, য'ত জাতি-বিভেদ অতিক্ৰম কৰি একেলগে আহাৰ গ্ৰহণ কৰা বৰ্জ্য হিচাপে গণ্য কৰা হৈছিল, সেয়া আছিল সামাজিক দূৰত্ব ভাঙিবলৈ আৰু দৈনন্দিন ব্যৱহাৰত সমতাৰ প্ৰচলন কৰিবলৈ এটা সাহসী প্ৰয়াস।

মন্দিৰ প্ৰৱেশ ঃ

সাভাৰকাৰে তথাকথিত অস্পৃশ্যসকলক মন্দিৰত প্ৰৱেশ কৰিবলৈ উৎসাহিত কৰিছিল। তেওঁৰ মতে, ধৰ্মস্থানলৈ তেওঁলোকক প্ৰৱেশ নাৰাখা অন্যায় আৰু একক হিন্দু সমাজৰ ধাৰণাৰ সৈতে বিৰোধাত্মক।

সৰ্বজনীন সুবিধাত সমান অধিগম ঃ

তেওঁৰ মতে, সকলো জাতিৰ মানুহে কুঁৱা, বিদ্যালয়, বাস্তাঘাট আৰু অন্যান্য সৰ্বজনীন স্থানসমূহত সমান অধিগম লাভ কৰিব লাগিব। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে সামাজিক সমতা কেৱল ধৰ্মীয় জীৱনত নহয়, দৈনন্দিন নাগৰিক জীৱনতো প্ৰতিফলিত হোৱাটো আৱশ্যক।

পতিত পাৱন মন্দিৰৰ প্ৰতিষ্ঠা ঃ

১৯৩১ চনত ৰত্নাগিৰিত সাভাৰকাৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰা পতিত পাৱন মন্দিৰ তেওঁৰ সামাজিক সংস্কাৰৰ

অভিযানত অন্যতম প্ৰায়োগিক আৰু প্ৰতীকী পদক্ষেপ আছিল। সেই সময়ছোৱাত, ভাৰতৰ বহু মন্দিৰত তথাকথিত অস্পৃশ্যসকলক প্ৰৱেশ অনুমোদন কৰা নহৈছিল । যিসকলে ধৰ্মীয় স্থানসমূহত মানুহক পূজাৰ বাবে একত্ৰিত কৰিব লাগে, সেই স্থানসমূহ জাতি-বিভেদৰ বাবে বাধাৰূপে পৰিণত হৈছিল। সাভাৰকাৰে বিশ্বাস কৰিছিল যে এনে প্ৰচলনে সামাজিক বিভাজন গভীৰ কৰে আৰু হিন্দু ঐক্যৰ শক্তিক হ্ৰাস কৰে।

এই অৰ্থনীতিৰ প্ৰতি প্ৰত্যাহ্বান জনাবলৈ, তেওঁ 'পতিত পাৱন মন্দিৰ' প্ৰতিষ্ঠা কৰাত সহায় কৰিছিল, যি মন্দিৰ 'সকলো লোকৰ বাবে খোলা আছিল, জাতি-বিভেদৰ পৰাই স্বাধীন। যিসকল লোকৰ মন্দিৰত প্ৰৱেশ প্ৰথাগতভাৱে বঞ্চিত আছিল, তেওঁলোকে অন্যান্যৰ সৈতে একেলগে পূজা কৰিব পাৰিছিল, কোনো বৈষম্যৰ অবিহনে। এই পদক্ষেপ কেৱল সমতাৰ তাত্ত্বিক আহ্বান নহয়; বৰঞ্চ এটি প্ৰায়োগিক প্ৰতিষ্ঠানগত উদাহৰণ আছিল, যিয়ে দেখুৱাইছে যে ধৰ্মীয় জীৱনত জাতি-বিভেদৰ বাধাসমূহ দূৰ কৰিব পাৰি।

মন্দিৰটো সামাজিক সমতাৰ প্ৰায়োগিক জীৱন্ত উদাহৰণ হিচাপে কাম কৰিছিল। ইয়াৰে পূজাৰ স্থানসমূহত পৰম্পৰাগত জাতি-বিভেদৰ বিধিসমূহৰ বিৰুদ্ধে প্ৰত্যাহ্বান জনাইছিল। ইয়াৰ জৰিয়তে সাভাৰকাৰে দেখুৱাইছিল যে সামাজিক সংস্কাৰ দৈনন্দিন ধৰ্মীয় আৰু সামাজিক আচাৰত প্ৰকাশ পোৱা উচিত। সাভাৰকাৰৰ বাবে, 'পতিত পাৱন মন্দিৰ' কেৱল পূজাৰ স্থান নহয়-ই আছিল 'হিন্দু সামাজিক ঐক্যৰ প্ৰতীক'। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে, হিন্দুসকলে বৈষম্যৰ অবিহনে একেলগে সকলোৱে বহি সমিলমিলেৰে প্ৰাৰ্থনা নকৰিলে, তেওঁলোকে একত্ৰিত সমাজ বুলি দাবী কৰিব নোৱাৰিব। সেয়েহে, মন্দিৰটো তেওঁলোকৰ বিশ্বাসক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছিল যে "সামাজিক সমতা হিন্দু সংহতি আৰু জাতীয় শক্তিৰ বাবে এক আৱশ্যকীয় ভিত্তি"।

আন্তঃজাত বিবাহৰ প্ৰচাৰ ঃ

সাভাৰকাৰৰ বিশ্বাস আছিল যে কেবল বক্তৃতা, আহ্বান বা নৈতিক পৰামৰ্শৰ জৰিয়তে জাতি-বিভেদ দূৰ কৰা সম্ভৱ নহয় । তেওঁৰ মতে, জাতি বৰ্তমান আছে কাৰণ ই দৈনন্দিন সামাজিক সম্পৰ্ক নিয়ন্ত্ৰণ কৰে, বিশেষকৈ কোনে কাৰ সৈতে আহাৰ কৰিব পাৰে আৰু কোন কাৰ সৈতে বিবাহ কৰিব পাৰে সেই নিয়মসমূহৰ জৰিয়তে। সেয়ে তেওঁ যুক্তি আগবঢ়াইছিল যে, এই দুটা বাধা ভাঙিলে, জাতিগত বিভাজনে ধীৰে ধীৰে সমাজৰ ওপৰত নিজৰ প্ৰভাৱ হেৰুৱাব ।

সাভাৰকাৰে আন্তঃজাত বিবাহক শক্তিশালীভাবে সমৰ্থন কৰিছিল, কাৰণ তেওঁ ইয়াক জাতিগত পৰিচয় দূৰ্বল কৰিবলৈ এক স্থায়ী আৰু প্ৰায়োগিক উপায় বুলি গণ্য কৰিছিল। ভিন্ন জাতিৰ ব্যক্তিসকলে বিবাহ কৰি পৰিয়াল গঢ়িলে, পৰৱৰ্তী প্ৰজন্মত জাতিৰ কঠোৰ সীমাবদ্ধতা প্ৰাকৃতিকভাৱে বিলীন হ'ব। সাভাৰকাৰৰ বাবে, এয়া দীঘলীয়া সময়ৰ বাবে সামাজিক সংহতি স্থাপন কৰাৰ আটাইতকৈ প্ৰভাৱশালী উপায়ৰ অন্যতম আছিল।

অন্ধবিশ্বাসৰ বিৰুদ্ধে প্ৰতিবাদ ঃ

সাভাৰকাৰ ধৰ্ম আৰু সমাজৰ প্ৰতি যুক্তিসংগত আৰু বৈজ্ঞানিক দৃষ্টিভংগীৰ বাবে জনাজাত। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে বহু সামাজিক প্ৰথা চলি আছে, কাৰণ ই কাৰ্যকাৰী আছিল বুলি নহয়, বৰঞ্চ মানুহে এইবোৰক পাৰম্পৰ্য পৰম্পৰা অনুসৰি অন্ধভাবে মানি চলিছিল। তেওঁ অন্ধবিশ্বাস, কুসংস্কাৰ, অৰ্থহীন আচাৰ-অনুষ্ঠান আৰু কঠোৰ ধৰ্মীয় পৰম্পৰাৰ সমালোচনা কৰিছিল, যিয়ে সমাজৰ অগ্ৰগতিৰ পথ বন্ধ কৰিছিল। সাভাৰকাৰৰ মতে, ধৰ্মে নৈতিক জীৱন নিৰ্দেশ কৰিব পাৰে, কিন্তু সামাজিক সংস্কাৰ আৰু আধুনিক চিন্তাধাৰাৰ পথত বাধা সৃষ্টি কৰিব নোৱাৰে। তেওঁ মানুহক উৎসাহিত কৰিছিল যিসকল প্ৰথাৰ যুক্তিসঙ্গত বা বৈজ্ঞানিক ভিত্তি নাই, সেইবোৰক প্ৰশ্ন কৰিবলৈ আৰু সামাজিক জীৱনত আধুনিক, যুক্তিসংগত দৃষ্টিভংগী গ্ৰহণ কৰিবলৈ। তেওঁৰ দৃষ্টিত, এখন প্ৰগতি হিন্দু সমাজে সৃষ্টি কৰা ভয়, বৈষম্য বা স্থবিৰতা আদি প্ৰাচীন বিশ্বাসৰ পৰা মুক্ত হ'ব লাগিব।

জাতীয় শক্তিৰ বাবে সামাজিক ঐক্যৰ ওপৰত জোৰ ঃ

সাভাৰকাৰে কৰা সামাজিক সংস্কাৰৰ প্ৰচেষ্টা তেওঁৰ ৰাষ্ট্ৰ নিৰ্মাণৰ ধাৰণাৰ সৈতে গভীৰভাৱে সংযুক্ত আছিল। তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে, যদি সমাজ জাতি, বৈষম্য আৰু অভ্যন্তৰীণ সংঘাতৰ দ্বাৰা বিভক্ত হয়, তেন্তে সেই সমাজ কেতিয়াও ৰাজনৈতিকভাৱে শক্তিশালী হ'ব নোৱাৰে। সেয়েহে, সামাজিক সংস্কাৰ কেৱল ন্যায় আৰু সমতাৰ বাবে নহয়; ইয়াৰ উদ্দেশ্য আছিল সামূহিক শক্তি সৃষ্টি কৰা । তেওঁ যুক্তি আগবঢ়াইছিল যে হিন্দুসকলৰ মাজত ঐক্য বাহ্যিক প্ৰত্যাহ্বানৰ সন্মুখীন হ'বলৈ আৰু শক্তিশালী ৰাষ্ট্ৰ গঢ়ি তোলাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়। এই দৃষ্টিভংগীত, অস্পৃশ্যতা আৰু জাতি-বৈষম্যৰ বিৰুদ্ধে তেওঁৰ অভিযানৰ জাতীয় উদ্দেশ্য আছিল । সাভাৰকাৰৰ বাবে, সামাজিক ঐক্য আছিল সেই ভিত্তি, যাৰ ওপৰত জাতীয় ঐক্য আৰু ৰাজনৈতিক শক্তি নিৰ্মাণ কৰিব পৰা যায়।

মহিলাৰ সবলীকৰণ আৰু উন্নয়ন ঃ

সাভাৰকাৰৰ বিশ্বাস আছিল যে সমাজৰ প্ৰগতি মহিলাৰ স্থান আৰু অৱস্থানৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে । তেওঁ মহিলাৰ শিক্ষাক সমৰ্থন কৰিছিল আৰু সেইসকল সামাজিক প্ৰথাৰ বিৰুদ্ধে আছিল, যিয়ে মহিলাৰ স্বাধীনতা আৰু মৰ্যাদা সীমিত কৰে। তেওঁ সেইসকল পৰম্পৰা সমালোচনা কৰিছিল, যিয়ে মহিলাক কেৱল গৃহস্থলীভূমিত সীমাবদ্ধ ৰাখে আৰু ব্যক্তিগত আৰু বৌদ্ধিক বিকাশৰ সুযোগ নকৰে। সাভাৰকাৰৰ মতে, মহিলাই সামাজিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় জীৱনত সক্ৰিয়ভাৱে অংশগ্ৰহণ কৰিব লাগে । শিক্ষিত আৰু ক্ষমতায়িত মহিলা ৰাষ্ট্ৰ নিৰ্মাণত উল্লেখযোগ্য অৱদান ৰাখিব পাৰে। সেইদৰে, মহিলাৰ অৱস্থান উন্নত কৰা তেওঁৰ বিস্তৃত সামাজিক সংস্কাৰ অভিযানৰ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ অংশ আছিল।

সাভাৰকাৰৰ সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে ভূমিকা দেখুৱাইছে যে তেওঁ হিন্দু সমাজক সমতা, ঐক্য, যুক্তিসঙ্গতা আৰু আধুনিকতাৰ নীতি অনুসৰি পুনৰ গঢ়িবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। অস্পৃশ্যতাৰ বিৰুদ্ধে অভিযান, আন্তঃজাত ঐক্যৰ প্ৰচাৰ, অন্তৰ্ভুক্তিমূলক মন্দিৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু যুক্তিসঙ্গত চিন্তাধাৰাৰ সমৰ্থন-এই সকলোৰে জৰিয়তে তেওঁ দেখুৱাইছিল যে তেওঁৰ হিন্দুত্বৰ দৃষ্টিভংগীত অভ্যন্তৰীণ সামাজিক সংস্কাৰত গভীৰ গুৰুত্ব আৰোপ কৰা হৈছে। সাভাৰকাৰৰ বাবে, সামাজিক সংস্কাৰ জাতীয় পুনৰুত্থানৰ পূৰ্বস্বত্ব আছিল, আৰু তেওঁ হিন্দু সমাজৰ ভিতৰত থকা অভ্যন্তৰীণ দুৰ্বলতা দূৰ কৰি এক ঐক্যবদ্ধ ৰাষ্ট্ৰীয় সমাজ গঢ়ি তোলাৰ বাবে অক্লান্তভাৱে কাৰ্য কৰিছিল।

W অগ্ৰগতিৰ নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন নং ১ ঃ সাভাৰকাৰৰ মতে হিন্দুধৰ্ম আৰু হিন্দুত্বৰ মাজত কি পাৰ্থক্য আছে?

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ 'পিতৃভূমি' আৰু 'পুণ্যভূমি' মানে কি?

প্ৰশ্ন নং ৩ ঃ অস্পৃশ্যতা দূৰ কৰাৰ বাবে সাভাৰকাৰে লোৱা দুইটা পদক্ষেপ উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন নং ৪ ঃ পতিত পাৱন মন্দিৰৰ গুৰুত্ব কি আছিল?

প্ৰশ্ন নং ৫ ঃ সাভাৰকাৰে কেনেকৈ সামাজিক সংস্কাৰক ৰাষ্ট্ৰীয় একতাৰ সৈতে সংযোগ কৰিলে?

2 ৬.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- বিনায়ক দমোদৰ সাভাৰকাৰ, যাক জনসাধাৰণে বীৰ সাভাৰকাৰ নামেৰে জানে, ভাৰতীয় ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদৰ ইতিহাসত এটি গুৰুত্বপূৰ্ণ ব্যক্তিত্ব আছিল। তেওঁক এগৰাকী স্বাধীনতা সংগ্ৰামী, ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ, লেখক আৰু সামাজিক সংস্কাৰক হিচাপে স্মৰণ কৰা হয়, যাৰ চিন্তাধাৰাই আধুনিক ভাৰতীয় ৰাজনৈতিক চিন্তাত স্থায়ী প্ৰভাৱ পেলাইছে। তেওঁৰ লিখনি, ভাষণ আৰু সংস্কাৰমূলক কাৰ্যকলাপৰ জৰিয়তে, তেওঁ

ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদৰ সাংস্কৃতিক ভিত্তি নির্ধাৰণ কৰিবলৈ আৰু সমাজৰ ভিতৰুৱা সামাজিক বিভাজনসমূহ সমাধান কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল।

- সাভাৰকাৰে তেওঁৰ গ্ৰন্থ হিন্দুত্ব ঃ হু ৰিজ আ হিন্দু? (১৯২৩)ত হিন্দুত্বৰ ধাৰণা প্ৰকাশ কৰিছিল। তেওঁ হিন্দুত্বৰ সৈতে হিন্দুধৰ্মক পৃথক কৰি কৈছিল যে, হিন্দুধৰ্ম ধৰ্মীয় বিশ্বাস আৰু ধৰ্মতত্ত্বৰ সৈতে সম্পৰ্কিত, যেতিয়া হিন্দুত্বত হিন্দু পৰিচয়ৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় দিশসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত। তেওঁৰ মতে, যি ব্যক্তি ভাৰতক পিতৃভূমি (Fatherland) আৰু পুণ্যভূমি (Holyland) ৰূপে মানি চলিছে, সেইজন হিন্দু। তেওঁ ৰাষ্ট্ৰীয় শক্তিৰ আধাৰ হিচাপে সাংস্কৃতিক একতা, ঐতিহাসিক চেতনা আৰু সামাজিক একতাক গুৰুত্ব দি অভিব্যক্তি কৰিছিল।
- সাভাৰকাৰে হিন্দু ৰাষ্ট্ৰৰ মুখ্য বৈশিষ্ট্য হিচাপে ভৌগোলিক একতা (ৰাষ্ট্ৰ), জাতিগত পৰিচয় (জাতি) আৰু সাংস্কৃতিক একতা (সংস্কৃতি) চিহ্নিত কৰিছিল। তেওঁৰ বিশ্বাস আছিল যে, হিন্দুৱে সাধাৰণ ইতিহাস, পৰম্পৰা, বীৰ বীৰত্ব আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰতীকসমূহ ভাগ-বতৰা কৰি থাকে, যিয়ে তেওঁলোকক একতাবদ্ধ কৰি ৰাখে। তেওঁৰ দৃষ্টিত, হিন্দু ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদ মানৱতাৰ বা বিশ্বভ্ৰাতৃত্বৰ বিৰুদ্ধ নহয়; বৰঞ্চ ৰাষ্ট্ৰীয় শক্তি আৰু একতাৰ জৰিয়তে বিশ্বজনীন সঙ্গতি লাভৰ দিশত এটি পদক্ষেপ।
- সাভাৰকাৰে ৰত্নগিৰিত থকা সময়ছোৱাত এটি সামাজিক সংস্কাৰকৰূপে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল। তেওঁ অস্পৃশ্যতাৰ বিৰুদ্ধে লড়াই কৰিছিল, আন্তঃবৰ্গীয় ভোজন আৰু আন্তঃবৰ্গীয় বিবাহক উৎসাহিত কৰিছিল। সকলো জাতিৰ লোকৰ বাবে মন্দিৰ প্ৰৱেশৰ ব্যৱস্থা আগবঢ়াইছিল আৰু পাটিত পৱন মন্দিৰক সামাজিক সমতাৰ প্ৰতীক হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। তেওঁ অন্ধবিশ্বাসৰ বিৰুদ্ধে আছিল, যৌক্তিক চিন্তাধাৰাক প্ৰচাৰ কৰিছিল, মহিলাৰ শিক্ষাৰ সমর্থন কৰিছিল।
- সাভাৰকাৰৰ চিন্তাধাৰাই ৰাজনৈতিক ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদ আৰু সামাজিক সংস্কাৰৰ এটি সংমিশ্ৰণ প্ৰতিফলিত কৰে। তেওঁৰ প্ৰয়াসসমূহ এটি একতাবদ্ধ, যৌক্তিক আৰু সামাজিকভাৱে সংস্কৃত হিন্দু সমাজ গঠন কৰাৰ দিশত কেন্দ্ৰীভূত আছিল, যি এটি শক্তিশালী ৰাষ্ট্ৰৰ আধাৰ হিচাপে কাম কৰিব।

৬.৭ অধিক জানিবলৈ

1. Jaffrelot, C. (1996). The Hindu nationalist movement and Indian politics. Columbia University Press.
2. Keer, D. (1950). Veer Savarkar. Popular Prakashan.
3. Noorani, A. G. (2002). Savarkar and Hindutva: The Godse connection. LeftWord Books.
4. Savarkar, V. D. (1923/2003). Hindutva: Who is a Hindu? Veer Savarkar Prakashan.

৬.৮ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নম্বৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ হিন্দুধৰ্ম মানে হিন্দুৰ ধৰ্মীয় বিশ্বাস, আচাৰ-অনুষ্ঠান আৰু ধৰ্মতত্ত্বৰ সৈতে সম্পৰ্কিত। সাৱৰকাৰৰ মতে, হিন্দুত্ব হৈছে এক বিস্তৃত ধাৰণা যি ধৰ্মৰ বাহিৰে হিন্দুৰ সাংস্কৃতিক, সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় দিশসমূহক অন্তৰ্ভুক্ত কৰে।

২ নম্বৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ পিতৃভূমি মানে Fatherland আৰু পুণ্যভূমি মানে Holyland। সাভাৰকাৰে হিন্দু বুলি সেইজনক সংজ্ঞায়িত কৰিছিল যিয়ে ভাৰতক তেওঁৰ পিতৃভূমি আৰু পুণ্যভূমি দুয়োৰে ৰূপে মানি চলে।

৩ নম্বৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ

(i) ভিন্ন জাতিৰ মাজত আন্তঃবৰ্গীয় ভোজন (সহভোজন)ৰ আয়োজন কৰা।

(ii) সকলো জাতিৰ বাবে মন্দিৰ প্ৰৱেশ আৰু ৰাজহুৱা সুবিধাত সমানভাৱে প্ৰৱেশৰ প্ৰৱৰ্তন কৰা ।

৪ নম্বৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ১৯৩১ চনত ৰত্নগিৰিত প্ৰতিষ্ঠা কৰা মন্দিৰখন সকলো হিন্দুৰ বাবে উন্মুক্ত আছিল, জাতি-ধৰ্মৰ কোনো পাৰ্থক্য নকৰাকৈ। ই সামাজিক সমতাৰ প্ৰতীক হিচাপে গঢ় লয় আৰু ধৰ্মীয় আৰাধনাত জাতিভিত্তিক বিৰোধক প্ৰতিবাদ কৰিছিল।

৫ নম্বৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাভাৰকাৰে বিশ্বাস কৰিছিল যে, জাতিভেদৰ দ্বাৰা বিভক্ত সমাজ ৰাজনৈতিকভাৱে শক্তিশালী হ'ব নোৱাৰে। সেইবাবে, ৰাষ্ট্ৰীয় একতা আৰু শক্তি অৰ্জন কৰিবলৈ সামাজিক একতা আৰু সংস্কাৰ আৱশ্যক।

৬.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) অতি চুটি প্ৰশ্ন

প্ৰশ্ন ১ ঃ সাৱৰকাৰৰ মতে হিন্দুত্বৰ সংজ্ঞা কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ পিতৃভূমি আৰু পুণ্যভূমি মানে কি?

প্ৰশ্ন ৩ ঃ পতিত পাৱন মন্দিৰৰ উদ্দেশ্য কি আছিল?

(খ) চুটি প্ৰশ্ন (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সাভাৰকাৰে আৰম্ভ কৰা দুটা সামাজিক সংস্কাৰৰ বিষয়ে সংক্ষেপে লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ সাভাৰকাৰৰ হিন্দুত্বৰ ধাৰণা আৰু তাৰ ৰাজনৈতিক গুৰুত্ব ব্যাখ্যা কৰক।

(গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ সাভাৰকাৰৰ হিন্দু ৰাষ্ট্ৰৰ ধাৰণাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ সামাজিক সংস্কাৰকৰূপে সাভাৰকাৰৰ ভূমিকা পৰীক্ষা কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ সাভাৰকাৰৰ চিন্তাধাৰাত সামাজিক সংস্কাৰ আৰু ৰাষ্ট্ৰীয়তাবাদৰ সম্পৰ্ক বিশ্লেষণ কৰক।

****